

ЧАПЛИНСЬКА Ю.А.,
кандидат юридичних наук
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.98

ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОВЕДЕННЯ ДОПИТУ

Стаття присвячена дослідженню актуальних проблемних питань організаційного забезпечення проведення допиту. Автором проаналізовані наявні у юридичній літературі точки зору щодо цього питання, запропоновані організаційні заходи проведення слідчої дії.

Ключові слова: допит, організаційне забезпечення, організація, слідчі дії, досудове розслідування.

Научная статья посвящена рассмотрению актуальных проблем организационного обеспечения проведения допроса. Автором проанализированы имеющиеся в юридической литературе мнения по этому вопросу, предложены организационные меры проведения следственного действия.

Ключевые слова: допрос, организационное обеспечение, организация, следственные действия, досудебное расследование.

This article is devoted to consideration of actual problem questions of tactical supply of a pretrial investigation. The author has analysed the scientific supply of an investigation of crimes.

Keywords: tactics, tactical supply, pretrial investigation.

Допит є найбільш розповсюдженою та ефективною слідчою дією, за допомогою якої збирається інформація про злочин і злочинну діяльність певних осіб. Це обумовлюється високими інформативними можливостями допиту та надійністю, простотою та швидкістю отримання результату. У той же час допит є однією з найскладніших слідчих дій. З одного боку, складність допиту визначається тим, що слідчий не володіє до моменту допиту вичерпними даними про особу злочинця і певною сукупністю доказів, що можна використати під час слідчої дії. З іншого боку, злочинці не завжди зацікавлені у повному й всебічному розкритті та розслідуванні злочину, що не може не впливати на правдивість їх показань. Окрім того, на потерпілих і свідків здійснюється негативний вплив з боку злочинців, що нерідко тягне до зміни їхніх показань. Зважаючи на це, успішне проведення допиту і отримання позитивних його результатів залежить від якості володіння слідчими знаннями про закони мислення, логічні методи і прийоми, закономірності психології та тактичні прийоми, що розроблені у криміналістиці. Узагальнення слідчої практики свідчить, що 68 % працівників слідчих підрозділів вказують на необхідність оновлення організаційно-тактичного забезпечення проведення допиту з урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики. Таким чином, питання організаційного забезпечення очної ставки на сьогодні має низку невирішених організаційно-тактичних проблем.

Організаційно-тактичні основи допиту досить повно висвітлені вченими-криміналістами та процесуалістами у криміналістичній літературі. Зокрема, вагомий внесок у розробку наукових основ проведення допиту зробили М.В. Бахарев, О.М. Васильєв, В.К. Весельський, Ф.В. Глазирін, А.В. Дулов, Л.М. Карнеєва, В.О. Коновалова, Є.Д. Лук'яничков, М.І. Порубов, О.В. Соловійов, С.М. Стахівський, О.Р. Ратінов, В.М. Тertiшник, К.О. Чаплинський, В.Ю. Шепітько та інші. Значущість проведених досліджень зумовлюється створенням ґрунтовної бази для подальших наукових пошуків удосконалення тактики провадження цієї слідчої дії, яка достатньо широко застосовується у правоохоронній практиці і є досить розповсюдженим способом збирання фактичних даних з особистісних джерел. Разом з тим на теперішній час відсутня комплексна розробка з організаційного забезпечення проведення допиту. Не повною мірою досліджені чинники, що впливають на ефективність проведення даної слідчої дії. Отже, метою цієї статті є висвітлення проблемних питань організаційного забезпечення допиту із урахуванням сучасних потреб слідчої практики.

Важливе місце в тактиці допиту займають організаційно-підготовчі заходи до його проведення. Своєчасна, ретельна і всебічна підготовка до допиту є необхідною умовою отримання найбільш повних та об'єктивних показань у справі. Це, на нашу думку, сприяє досягненню тактичної мети слідчої дії. Відсутність планування або неналежна підготовка до допиту призводить до поверховості та безрезультатності його проведення. У науковій літературі вчені по-

різному підходять до підготовчих заходів з проведення допиту.

Так, на думку однієї групи вчених (С.Ю. Якушин, С.С. Чернявський), підготовка до допиту має складатися з таких заходів:

- вивчення матеріалів кримінальної справи;
- підготовка спеціальних питань;
- вивчення особи допитуваного;
- складання плану допиту [1, с. 80; 2, с. 532].

Друга група вчених (Р.С. Белкін, В.П. Лавров, І.М. Лузгін, Ю.Г. Корухов) вважає, що підготовка до допиту повинна вмішувати такі заходи:

- збирання вихідних даних, що стосуються предмета допиту;
- визначення кола осіб, які підлягають допиту;
- вивчення особи допитуваного;
- встановлення способу виклику на допит і черговості його проведення;
- підготовка місця допиту;
- запрошення до участі у слідчій дії третіх осіб;
- визначення технічного забезпечення допиту;
- складання плану слідчої дії [3, с. 99; 4, с. 160].

М.І. Скригонюк додає такі заходи, як:

- визначення часу допиту;
- створення необхідної психологічної та матеріально-речової обстановки для допиту;
- поглиблене вивчення спеціальних проблем, які можуть виникнути в процесі допиту;
- визначення кола учасників допиту [5, с. 160].

А.В. Хірсін виділяє такі заходи щодо підготовки до допиту:

- ретельна підготовка до проведення слідчої дії;
- виявлення спроб протидіяти слідству і негайна їх нейтралізація;
- недопущення інформаційних контактів між затриманими;
- проведення розвідувальної бесіди перед допитом;
- проведення негайних допитів на місці затримання злочинців;
- диференціація допитуваних в залежності від наявної у слідчого доказової бази на кожного з учасників злочинної групи;
- використання конфліктів між учасниками організованої групи [6, с. 11].

Узагальнення поглядів вчених та сучасного стану слідчої діяльності, дозволяє дійти висновків, що під час підготовки до проведення допиту слідчий повинен здійснювати такий комплекс організаційно-підготовчих заходів:

1. Повне, всебічне і ретельне вивчення матеріалів кримінальної справи.

Вивчення слідчим матеріалів справи є необхідною передумовою успішного проведення допиту. Аналізу підлягають дані, які містяться як у протоколах слідчих дій, так і в інших матеріалах справи. Це дозволяє виявити існуючі прогалини, розбіжності й суперечності між учасниками процесу та своєчасно вжити заходів щодо їх усунення. В іншому разі деякі обставини можуть залишитися невстановленими, що не може не вплинути на повноту, всебічність та об'єктивність розслідування і тягне за собою, як правило, необхідність проведення додаткових або повторних допитів та очних ставок.

Вивчення матеріалів справи дозволяє встановити коло осіб, які підлягають допиту, визначити предмет допиту, сформулювати запитання допитуваному, обрати низку тактичних прийомів (комбінацій), які будуть використовуватися під час допиту.

2. Визначення предмета допиту та сформованої слідчої ситуації.

Визначення предмета допиту полягає у встановленні обставин, які можуть бути відомі допитуваному. З усього обсягу зібраних відомостей потрібно відібрати ті, що стосуються предмета допиту. Їх необхідно правильно оцінити та найбільш повно використати під час допиту. На підставі визначеного предмета допиту слідчий формулює запитання для допитуваного та обирає систему тактичних прийомів.

3. Визначення кола осіб, які підлягають допиту.

Такий захід залежить від низки факторів, у тому числі й від обсягу наявної інформації. Вказівки на конкретних осіб, яким відомі певні обставини справи, можуть міститися в матеріалах

кримінальної справи, а також виявлятися під час проведення оперативно-розшукових заходів.

4. Визначення послідовності проведення допитів.

При підготовці до допиту слідчий повинен вирішити питання щодо послідовності його проведення і з яких саме епізодів злочинної діяльності потрібно розпочати. Послідовність допитів обирає слідчий виходячи з особливостей кримінальної справи та особи допитуваного.

Рішення слідчого про послідовність допитів має ґрунтуватися на оцінюванні таких обставин:

- особи злочинця, його віку, психічних властивостей, наявності злочинного (життєвого) досвіду, судимості, становища в структурі злочинної групи та ролі у вчинених злочинах (наприклад, неповнолітніх підозрюваних необхідно допитувати невідкладно);

- наявності доказів про злочинну діяльність відносно кожного допитуваного та їх зацікавленості у кінцевому результаті досудового розслідування;

- ступені участі кожного допитуваного у спільній злочинній діяльності групи;

- стан емоційного збудження допитуваного – є найбільш сприятливим моментом для початку допиту, оскільки після вчинення злочину та безпосереднього затримання злочинці перебувають у стані напруженості (сильно хвилюються) і не здатні повною мірою протидіяти розслідуванню (наприклад, швидко продумати досить переконливий захист, створити неправдиве алібі);

- характеристики відносин між членами злочинної групи (наявність розбіжностей, конфліктів та протиріч) та ін.

Невідкладному першочерговому допиту підлягають особи, які:

- найбільш поінформовані про обставини справи, неповною мірою зацікавлені у тому, щоб злочин залишився нерозкритим, та можуть повно й об'єктивно викласти інформацію, що має значення для кримінальної справи;

- безпосередньо пов'язані між собою епізодами злочинної діяльності, що дозволяє у разі необхідності провести очні ставки між ними;

- виконували другорядні функції під час учинення злочинів (зокрема, після викриття злочинної групи вони можуть претендувати на роль свідків чи пособників, а ніяк не співвиконавців);

- мають незначний злочинний досвід, не притягувалися до кримінальної відповідальності, піддаються психологічному впливу, схильні переоцінювати ступінь поінформованості слідчого або мають у групі статус «опозиціонерів» і конфліктують з лідером й іншими членами групи та ін.

Отже, допит кількох підозрюваних за часом повинен максимально наближатися до їх затримання, що дозволяє використовувати фактор раптовості та створювати напругу. Тобто допитувати злочинців необхідно одночасно відразу ж після їх затримання, не даючи можливості обміркувати своє становище, обрати загальну лінію поведінки, проаналізувати обсяг доказової інформації, що має слідчий, та протидіяти розслідуванню.

5. Вивчення особистості допитуваного.

Вивчення особистості допитуваного є найважливішою тактичною вимогою підготовки до будь-якого допиту, оскільки від її повноти та всебічності, а також встановлених особливостей психіки залежить успіх та результативність допиту. Такий захід дозволяє слідчому в найкоротший проміжок часу встановити з ним психологічний контакт, обрати найбільш доцільні та ефективні прийоми і способи впливу для отримання правдивих показань, правильно оцінити показання, прогнозувати можливі способи протидії та діагностувати можливу поведінку у тій чи іншій ситуації, що склалася під час допиту.

6. Збирання оперативної інформації про допитувану особу та вчинені нею злочинів.

Використання оперативної інформації дозволяє визначати лінію поведінки злочинців на досудовому слідстві, мотиви й способи вчинення злочинів, відношення до тих чи інших доказів та запобігати домовленостям між собою та свідками. Окрім того, таку інформацію можна використовувати для висунення слідчих версій або вибору низки тактичних прийомів допиту. Вона повинна бути законспірована та захищена від витоків. Планування у цьому випадку запобігає випадковому розголошенню джерела, отриманої інформації, непродуманим питанням або пред'явленню доказів, наявність яких у слідчого на певному етапі розслідування дозволяє зло-

чинцям здогадатися про джерело їх отримання.

О.О. Закатов і С.І. Цветков вказують на необхідність використання слідчими відомостей, що отримані в результатів оперативно-розшукової діяльності, або коли за справою продовжується проведення оперативно-розшукових заходів. Окрім того, слідчий повинен узгодити із працівниками оперативних підрозділів такі заходи:

- форми використання оперативних даних під час допиту;
- оцінку поінформованості допитуваного про стан розслідування;
- можливості оперативного працівника в межах тактичного забезпечення допиту і запланованих тактичних прийомів (комбінацій);
- можливі наслідки допиту у випадку зміни слідчої ситуації;
- оцінку тактичного ризику [7, с. 14].

7. Визначення часу проведення допиту.

Приймаючи рішення про час проведення допиту, слідчий повинен виходити з конкретної слідчої ситуації, що склалася під час розслідування. Допити підозрюваних, особливо після їх затримання, необхідно проводити негайно. Це дозволить запобігти змові між ними, визначенню лідером загальної лінії поведінки на досудовому слідстві і впливу на допитуваних з боку злочинної групи та інших зацікавлених осіб. Будь-яке невиправдане зволікання з проведенням допитів тягне за собою приховання доказової інформації, яка необхідна для розкриття та розслідування злочинів, отримання неправдивих показань або взагалі відмови від їх давання.

8. Визначення місця проведення допиту.

Готуючись до допиту, слідчий вибирає місце проведення слідчої дії. Вирішення питання про місце допиту залежить від конкретної слідчої ситуації. В цілому допити, як правило, можуть проводитися за місцем проведення досудового слідства, на місці події або за місцем перебування допитуваного. На думку В.П. Бахіна, В.К. Весельського і Т.С. Малікова, вибір місця допиту необхідно визначати з позиції зручності слідчого [8, с. 28].

Недоцільно проводити допит за місцем проживання злочинців (квартира, дача) або роботи (офіс, ресторан). Це зумовлюється тим, що дії слідчого можна записати на відеорекамеру або диктофон, створивши для цього спеціальні умови, з метою подальшої компрометації або шантажування, а також перебувати у найкритичніший момент; слідчому взагалі невідомі обстановка приміщення та інші труднощі, з якими він може зустрітися.

9. Підбір речових доказів та інших матеріалів для пред'явлення допитуваному. Вказаний захід дозволяє слідчому проводити допит наступально та використовувати низку тактичних прийомів, зокрема, «пред'явлення доказів», «створення уявлення про інформованість слідчого», «використання раптовості» та ін.

10. Визначення технічних засобів фіксації допиту та їх підготовка.

11. Визначення учасників проведення допиту.

Готуючись до допиту, слідчий визначає коло учасників слідчої дії, виходячи зі слідчої ситуації, що склалася; предмету допиту; особи злочинця та інших обставин, що стосуються майбутнього допиту. Загалом, до учасників допиту можна віднести прокурора, захисника, спеціаліста, експерта, законного представника, педагога, лікаря, перекладача, особу, яка розуміє знаки глухих або німих, а також працівників правоохоронних органів та ін.

Так, залучені до проведення допиту спеціалісти сприяють слідчому у виявленні та фіксації доказів. Працівників оперативних підрозділів до участі у допитах доцільно залучати в таких випадках:

- для безперервного спостереження за поведінкою допитуваного та його емоційними реакціями;
- при застосуванні швидкого темпу допиту;
- необхідна допомога у тактично правильному використанні оперативної інформації;
- можуть бути отримані відомості, які підлягають негайній перевірці;
- оперативний працівник у неофіційній бесіді встановив з допитуваним психологічний контакт та отримав достовірні відомості без їх процесуального закріплення та ін.

12. Забезпечення сприятливих умов проведення допиту.

Слідчий повинен забезпечити відповідні умови для якісного проведення допиту із урахуванням необхідності гарантування безпеки його учасників.

На думку В.П. Бахіна, В.К. Весельського і Т.С. Малікова, створені умови повинні виключити наявність сторонніх осіб, надати можливість слідчому контролювати весь процес допиту [8, с. 28].

13. Використання оперативно-розшукової інформації.

Істотну допомогу в підготовці до допиту надає вивчення матеріалів оперативно-розшукової діяльності. Саме завдяки оперативній інформації слідчий може отримати відомості, що характеризують учасників кримінально-процесуальної діяльності. Особливого значення мають відомості про особу злочинця.

На думку С.М. Стахівського, вивчення оперативних матеріалів значного розширює пізнавальні можливості слідчого та сприятливо впливає на хід встановлення істини у справі [9, с. 16].

14. Планування допиту.

Планування допиту є заключним етапом до його підготовки. План є динамічною системою, тому під час допиту він суттєво коригується: окремі положення замінюються, уточнюються чи доповнюються. План носить орієнтовний і динамічний характер, оскільки у ньому неможливо передбачити усі особливості допиту, тому він повинен визначати лише головні моменти: час та місце допиту, його учасників, спосіб виклику допитуваного, технічні засоби фіксації, використання доказів, перелік питань допитуваному, тактичні прийоми та ін.

Узагальнення слідчої практики, дозволяє зробити висновок, що при розслідуванні злочинів план проведення допиту слідчими, як правило, не складається (89 % випадків). Більшість слідчих (92 %) вказують, що це обумовлено такими чинниками: знаходження у провадженні слідчих великої кількості кримінальних справ, залучення працівників слідчих підрозділів до виконання обов'язків по охороні громадського порядку та ін.

Зважаючи на це, безплановість допиту тягне за собою неповноту та безсистемність постановки запитань, використання тактичних прийомів, що в цілому негативно може відбитись на результатах допиту.

Отже, узагальнюючи викладене, необхідно зазначити, що до основних організаційно-підготовчих заходів до проведення допиту можна віднести:

- повне, всебічне і ретельне вивчення матеріалів кримінальної справи;
- визначення предмета допиту та сформованої слідчої ситуації;
- визначення кола осіб, які підлягають допиту;
- визначення послідовності проведення допитів;
- вивчення особи злочинця;
- збирання оперативної інформації про допитувану особу та вчинених нею злочинів;
- визначення часу проведення допиту (тривалість допиту);
- визначення способу виклику на допит;
- визначення місця проведення допиту;
- підбір речових доказів та інших матеріалів для пред'явлення допитуваному;
- визначення технічних засобів фіксації допиту та їх підготовка;
- визначення учасників проведення допиту;
- забезпечення сприятливих умов проведення допиту;
- ознайомлення зі спеціальною літературою або використання допомоги осіб, що володіють спеціальними знаннями;
- використання оперативно-розшукової інформації;
- визначення низки тактичних прийомів, що будуть застосовуватися під час допиту;
- планування допиту.

Підсумовуючи, слід зазначити, що показання підозрюваних і обвинувачених є найбільш змістовним джерелом інформації. Вони особисто зацікавлені у результатах кримінальної справи. До початку вчинення злочинів дана категорія осіб домовляється не видавати один одного у випадку затримання, а тому заздалегідь підготовлена до методичного заперечення вини. У деяких випадках з перших допитів злочинці погоджуються на діалог зі слідчими, намагаючись таким завуальованим способом отримати інформацію про зміст показань допитаних раніше свідків, потерпілих або співучасників та заходи, що приймаються слідчим.

Загальна поведінка цієї категорії осіб спрямована на зменшення своєї ролі у вчинених злочинах, приховання минулої злочинної діяльності. Вони впливають на стійкі позиції потер-

пілих та свідків, зволікають терміни досудового слідства, створюють перешкоди розслідуванню, тому допит вказаних осіб та проведення між ними очних ставок є найвідповідальнішою слідчою дією. Звідси проведення допитів та очних ставок з такою категорією осіб багато у чому залежить від правильного та ефективного володіння й оперування слідчими тактичними прийомами й застосування їх у практиці.

Список використаної літератури:

1. Якушин С.Ю. Тактические приемы при расследовании преступлений: Монография. – Казань, 1983.
2. Чернявський С.С. Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування: Монографія. – К., 2010.
3. Криміналістика / Под ред. профессоров Р.С. Белкина, В.П. Лаврова, И.М. Лузгина. – М., 1988. – Т. 2.
4. Криміналістика / Под ред. Б.А. Викторова, Р.С. Белкина. – М., 1976.
5. Скригонюк М.І. Криміналістика: Підручник. – К., 2005.
6. Хірєн А.В. Криміналістичне забезпечення розслідування корисливо-насиленницької організованої злочинної діяльності: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – К., 2006.
7. Закатов А.А., Цветков С.И. Тактика допроса при расследовании преступлений, совершаемых организованными преступными группами: Лекция. – М., 1998.
8. Бахін В.П., Весельський В.К., Маліков Т.С. Поліцейський допит у США (поради допитуючому): Навч. посібник. – К., 97.
9. Стахівський С.М. Слідчі дії як основні засоби збирання доказів: Наук.-практ. посібник. – К., 2009. – 64 с.

Надійшла до редакції 03.09.2012

БЕЗРУКАВА А.Ф., здобувач
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.126.7

**ПІДСТАВИ ОБРАННЯ ЗАПОБІЖНОГО ЗАХОДУ
У ВИДІ ДОМАШНЬОГО АРЕШТУ**

У статті аналізуються підстави та особливості обрання нового запобіжного заходу – домашнього арешту.

Ключові слова: запобіжні заходи, підстави обрання запобіжних заходів, домашній арешт.

В статті аналізуються основания и особенности избрания новой меры пресечения – домашнего ареста.

Ключевые слова: меры пресечения, основание избрания мер пресечения, домашний арест.

In this article grounds and specifics of choosing new preventive measure house arrest are analyzed.

Keywords: preventive measures, grounds of preventive measures, house arrest.

З прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України постала необхідність у дослідженні підстав застосування запобіжного заходу у виді домашнього арешту.

Актуальність проблеми дослідження підстав застосування запобіжного заходу у виді домашнього арешту полягає в недостатній розробці цього питання у працях вітчизняних науковців, недосконалої законодавчої забезпечення підстав обрання домашнього арешту, а також у відсутності практики його обрання.

Аналіз останніх наукових досліджень показує, що тема підстав обрання запобіжного заходу у виді домашнього арешту досліджувалася переважно російськими вченими [1; 4; 17; 22; 25-26], а вітчизняні науковці у своїх працях приділяли більше уваги підставам застосування застави та взяттю під варту [2; 6; 13; 16; 21; 23; 24]. Хоча тема домашнього арешту висвітлювалася у працях таких українських авторів, як М. Бурдін [3], Ю. Котнюк [10], О. Кучинська [14], В. Пилипенко [18], П. Пилипчук [19], В. Фаринник [32], детально підстави його обрання так і не були досліджені.

